

Боженци

архитектурният шедьовър на Стара Планина

Боженци е малко, китно селце, сгущено в северните склонове на Централна Стара планина. Със своята неповторима атмосфера този живописен архитектурен резерват, съхранил много къщи – паметници на българския възрожденски дух, ни разказва своята 600-годишна история.

ЛЕГЕНДА ЗА ОСНОВАВАНЕТО НА БОЖЕНЦИ

В момента, в който любознателният турист тръгне из Боженци, той веднага се потапя сред легендите за възникването му, предавани от уста на уста през вековете. Една от тях ни отвежда в далечната 1393 г., когато османските турци завладяват столицата на Второто българско царство Търново. Овдовялата търновска болярка Божана заедно с деветте си сина тръгнала да търси убежище в планината. Така тя стигнала до красива местност в северните склонове на Балкана и там основала селището, което и до днес носи нейното име. Тази красива легенда се възприема от местните жители като начало на летоброенето на това селище. Българският етнограф Любомир Милетич доказва, че населението тук наистина е от Търновско заради женската украса за глава сокай, която наподобява царска корона, а други учени посочват вродената интелигентност и предприемчивост на населението. Обичай било всяко момиче, преди да се замоми, да ходи

на румъня – по жътва в Старозагорско и Новозагорско. Това бил един своеобразен тест за трудолюбие. Местните жители постепенно построили живописни и комфортни български къщи с високи каменни огради. Населението било дървенджийско, което му давало право да носи оръжие, а оттам дошло и високото му самочувствие. Затова тук джамии не се строяли, турчин не се заселвал, не замръквал, даже, преминавайки, трябвало да наведе цевта на пушката надолу. Тъй като земята не е била особено плодородна, но в същото време имало изобилие на дървен материал и вода, тук се развили животновъдството, занаятите и търговията. Селото се разрастнало и през Възраждането се превърнало във важен кръстопът за търговия. За това благоприятствало обстоятелството, че Боженци се намирало близо до големия римски път Никополис Ад Иструм – Августа Траяна – Константинопол, което позволило на божанкалии векове наред да пътуват надлъж и нашир – от Русия до Германия, Ита-

лия, Анадола. Те търгували с кожи, вълна и пчелен мед. Най-разпространените занаяти били ковачество, кожухарство и абаджийство. Сред местните занаятчии се откроявал един от синовете на Божана – Рачо Ковача. Един ден той решил да напусне селото и основал днешния град Габрово.

ИСТОРИЯ НА СЕЛИЩЕТО

Първите писмени сведения за селото са открити в турски данъчни регистри от 18 в., в които се споменава за колибарското селище Боженци с 24 къщи. През 1877 г. техният брой бил вече 103. След Освобождението местните занаятчийски и селскостопански стоки постепенно замират и отстъпват на фабричната промишленост в района на Габрово. В началото на 60-те години отделните къщи започват да се реставрират. През 1964 г. селището е обявено за архитектурно-исторически резерват. Това означавало, че собствениците на къщите са били длъжни да ги възстановят, като запазят автентичния им възрожденски стил. В момента

Снимки: Красимира Мархалева

броят на къщите е 100, от които 20 са частни хотели. При преброяването от 2005 г. се оказва, че в селото има само 14 постоянни жители. Днес в архитектурния резерват често се организират автентични възстановки на народните обичаи

лазаруване, коледуване и Гергьовден. Всяка година на 22 септември в селището се провежда събор в чест на обявяването на Независимостта на България. Разходката из Боженци минава през стръмни, тесни и калдъръмени улици,

които създават усещането сред туристите, че са попаднали в XIX век. В малките кафенета се предлагат местните специалитети – кафе, приготвено на горещ пясък, и бяло сладко. В началото на селото се намира класното училище от 1872 г. На първия етаж са се намирали салонът и библиотеката, а на втория – класните стаи. Друга забележителност на архитектурния резерват е трикорабната базилика „Св. Пророк Илия“, която се намира над самото селище. Погледната отдалеч, тя сякаш закриля живота на местното население. За нея се разказва интересна легенда. Боженецът Иван Топала известен учител, лечител, търговец, научил, че жената на местния бей си навехнала глезена. Бейт давал мило и драго на лечителя, който успее да ѝ помогне, но имал единствено условие – да не докосва жена му с ръка. Затова Иван използвал друга тактика. Нахранил коня си, но не му дал да пие вода. Наредил хората на бея да нагласят жена му върху коня и да ѝ вържат здраво краката под корема на коня. Завел при чешмата коня си, а той започнал да пие и да се подува, коремът му се издувал, а с него кракът на кадъната изпукал и се оправил. Бейт удържал думата си и попитал Иван Топала каква награда иска. Боженецът поискал разрешение в селото да се построи църква.

Храмът е построен през 1839–1840 г. Средствата били събрани от божанкалии, както и хора от околните села. В изграждането ѝ участвали строители на Тревненската художествена школа. Камбанарията била построена през 1895 г. и била висока 17 м, а камбаната била отлята в Харков, подарък от родолюбиви божанкалии, които имали дюкяни в Русия. Иконостасът бил изработен от тревненски резбари.

В Боженци се намират почивните бази на художниците, архитектите, музикантите, тук са живели и творили писателите Орлин Василев, Андрей Германов, Слав Хр. Караславов, композиторът Красимир Кюркчийски. Селището е родно място и на историка Петър Мутафчиев.

Д-р Красимира Мархалева
по материали от печата